

SZIESZTA

SZERKESZTI: WERNER KRISZTINA, HEGEDŰS SZABOLCS ■ 2004. JÚLIUS 31.

WWW.DELMAGYAR.HU

BÁLINT SÁNDOR ÖRÖKSÉGE

Száz éve született a legszögedibb szögedi

Száz esztendővel ezelőtt, 1904. augusztus elsején, Vasas Szent Péter napján született Bálint Sándor, a magyar néprajztudomány kiemelkedő személyisége, a szakrális néprajz hazai alapvetője és európai hírvé lett jeles tudósa, az iskolateremtő professor, a legszögedibb szögedi.

Törzsökös alsóvárosi parasztszülők gyermekeként látta meg a napvilágot, édesapját korán elvesztette, kedvesanyja nevelte az archaikus paraszti életrend, etika szerint, vallásosan. A szegedi piaristáknál érettségizett 1922-ben, s beiratkozott az akkor Szegedre települt egyetemre, amelynek jeles tanára, Solymosi Sándor később meghívta az ország első néprajzi tanszékére díjtalan gyakornoknak. Később tanársegéd lett, majd doktorált szellemi néprajzból, 1934-ben egyetemi magántanárrá habilitálták. 1930–1945 között a szegedi katolikus tanítóképzőben tanított, ahogyan maga írja, úgy, hogy „gondosan ügyeltem arra, hogy az egészből művelt, korszerű, népben gyökerező magyarságélmény legyen”. S közben fáradhatatlanul gyűjtött, kutatott – páratlan hivatás tudattal. Egyetemi és főiskolai oktatóként személyes példát adva tanítványainak szüntelenül járta a várost, a közeli falvakat, a szögedi tanyavilágot, és mentette annak értékeit. Értő mesterként, segítőkész kutatótársaként, talpig emberként, a legkiválóbbak esetében pedig atyáskodva is indította, irányította, nevelte diákjait a magyarság értékeinek felismerésére, elkötelezett mentésére, továbbélítésére. Szolid, toleráns, mindig mosolygós, segítőkész, jóságától vezérelten nemegyszer már-már gyerekesen

naivnak tűnő személyisége, széleskörű tudása néprajzos generációk számára volt vonzó, példakép – máig felmérhetetlen profitot hozva Bálint Sándor öröksége, kiadott hagyatéka mellett tanítványainak gyűjtéseiben, publikációiban, szellemiségében és népeleti tevékenységében.

Megfigyelés alatt

Az egyetem néprajzi tanszékére 1947-ben nevezték ki nyilvános rendes egyetemi tanárrá. 1945–1948 között bekapcsolódott a politikai életbe is keresztény képviselőként, „negatív képbe került”, 1950-től eltiltották a katedrától, a Somogyi-könyvtárba „osztották be munkára”, s amikor 1957-től ismét taníthatott az egyetemen, „megfigyelés alatt állt”. A szegedi egyetemről koholt vádak alapján – valójában vallásossága és szakrális néprajzi munkássága miatt – történő eltávolítása, nyugdíjazása 1965-ben óriási veszteség volt a néprajzosok számára. Őt magát azonban ez – bár azt vették el tőle, amit élete fő hivatásának tekintett, a tanítást – még szorgosabb gyűjtő- és kutatómunkára ösztölkélt, melynek eredményeit nagybecsű, értékes kötetekben tette le a magyar tudomány asztalára, illetve adta szeretett városa, Szeged lakó-

Bálint Sándor az alsóvárosi templomnál

inak kezébe őseik hagyatéka-ként.

A gyűjtemény

Bálint Sándor a legnagyobb szegedi tudósok közé tartozott: imponáló volt széleskörű műveltsége, jártassága szaktudománya mellett az irodalomban, a történelemben, az egyháztörténetben, a liturgiátörténetben, a földrajzban, az építészetben, a zenében, a nyelvismertben. Inspiráló volt komplex szemléletmódja, s tiszteletre méltó volt elhivatottsága és szerénysége. A legkiválóbbakkal egy sorban alakja és munkássága része a magyar örökségnek. Szeged iránti elkötelezettségét,

népelete és kultúrája iránti kiapadhatatlan érdeklődését apai örökségnek tartotta. Szülőhelyén szinte mindent összegyűjtött, amit a város (számára a nagybetűs Város) népeletéről, nyelvjárásáról, szólásairól, művelődéstörténetéről, vallási életéről jellemzőnek tarthatunk. Bizonyítja ezt – többek között – a Szegedi szótár, A szögedi nemzet kötetei, amikkel méltán vált érdemessé arra, hogy szülővárosában őt a legszögedibb szögedinek tartsák máig (az életében méltatlan mellőzés, érdemei hivatalos elismerése elmaradásának mintegy népi korrekciójaként). Bálint Sándor olthatatlan szenvedéllyel és szeretettel fordult a szegedi táji

KETTŐS KIÁLLÍTÁS A MÚZEUMBAN

Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutató, a hagyatékkuratóriumának tagja nyitja meg holnap fél ötkor a Móra Ferenc Múzeumban a Bálint Sándor néprajztudós születésének 100. évfordulója alkalmából rendezett emlékkiállítás és Lantos Miklós fotóművész tárlatát. A Bálint Sándor-kiállítást N. Szabó Magdolna rendezte, aki olyan hangulatot igyekezett kialakítani, amilyen azokat fogadhatta, akik személyesen jártak a nagy tudós lakásán. A tárlaton bemutatják egykori dolgozószobáját, ahol személyes tárgyait, kalapját, táskáját, gyűjtőmagnóját, a felvételekre használt hangszalagjait is megtekinthetik az érdeklődők. Több mint 200 műtárgyat, szakrális festményeket, fadarabokat, kispasztikákat, keresztek, szentképeket, imakönyveket állítanak ki a hagyatékból. A tanulmányutakon készült felvételek szintén szerepelnek a tárlaton, melyről 120 oldalas katalógus is készült. A kiállítás december 19-ig tekinthető meg.

emberek, s világuk kincsei felé, életének hatvanadik esztendjén túl is rendszeresen járt még gyűjtőutakra.

A vallásos népelet kutatója

A mindennapok keresztény vallásosságát édesanyai jussá tekintő, a vallásos népelet feltárásában az 1930-as évektől élen járó szerepet vállaló Bálint Sándor legkiválóbb munkája, a Népi ünnepi, a Karácsony, húsvét, pünkösd és az Ünnepi kalendárium. Ezek a művek egyértelműen bizonyítják szerzőjük széles látókörét, roppant nagy műveltségét, tudását, interdiszciplináris szemléletét, megközelítési és módszertani újító törekvéseit, alapvetési és szintetizálási képességeit, azt, hogy Bálint Sándor olyan tudós volt, aki a magyar vallásos népeletet az európai egyház- és művelődéstörténettel, a liturgiátörténettel összefüggésben szemlélte és vizsgálta.

Munkássága, élete ismeretében elmondható, Bálint Sándor úgy jeleskedett a hagyo-

mány felfejtésében, mentésében, hogy elemzéseiben tekintettel volt a novumokra és a szélesebb összefüggésekre is. Életében mindvégig Szegeden maradván, annak predesztinált fiaként látott, fogadott be más népeket, tájakat, korokat, s igazította bele a kölcsönhatásokat a történelembe. Népismere-tünk olyan nagysága, példaértékű tudósa volt, akiről Kósa László méltán írta: „Szeged szűk körét Bálint Sándor egyetemessé tágította, s belefoglalta nemcsak az egész magyar nyelvterületet, hanem Közép- és Dél-Európát, sőt a középkorba tartó százak fölfejtését is.” A magyar vallásos népelet kiemelkedő érdemű, útmutató kutatója, a nemzetközi hírnév tudós humanista, a legszögedibb szögedi, Bálint Sándor – aki 1980. május 10-én hunyt el autóbaleset következtében – centenáriuma alkalom arra, hogy személyiségét megidézzük, munkásságát jobban megismerjük – és rádöbbenjünk: életműve a magyarság, önismeretünk éltető forrása.

SZABÓ MAGDOLNA

Ideje tisztán látnunk Szeged nagy fia, Bálint Sándor sorsának buktatóiban is, ezért még csak nem is neheztelhetünk érte, hogy mostanában az őt körülhemzsegő besúgók galádságai jönnek elő sorban. Jámor lelkületének egyenes folyománya-ként rövid ideig ő is azt hitte, politikusként tehet legtöbbet népéért, de szomorú csalódás lett a vége. A friss hóra szokták kérdezni: tiszta, fényes születése, lucskos, sáros temetése, mi az? Mondhatnánk, politikus. Aki beleesik, el nem kerülheti. Életének parányi szakasza miatt rajzolta körül a sok léteyember. A nyilasok halálra ítélték távollétében, mert szinte egyedül merte működtetni a szegedi egyetemet, a pártállam pedig bíróság elé állította, és el is ítélték. Tanári karrierje ért véget vele.

Hadd szóljunk most a másik oldalról, a nagyobb részről, ahogy csekélységünk látta. Az emberről és a tudósról. A tudós emberről.

Ahogy teltek rajta az évek, egyre többször emlegette, Bartóknak tele kofferrel kellett elmennie, föltehetően ez a sors jut neki is. Mennyire igaza volt! Jóval többet összegyűjtött, mint amennyit kihozhatott volna. Megint visszajuthatunk oda, azért halmozódtak félig se földolgozva gyűjtései, mert a kiadók szerettek nemet mondani neki. Pótolhatatlan szótára is akkor jelenhetett meg, amikor valaki disszidált, és lett egy üres hely a sorban.

Néprajzi érdeklődéssel megverve jöttem ugyan a szegedi egyetemre, de sokáig meg se fordult a fejemben, hogy néprajzos legyek. Könyvből tanuljam, amibe beleszülettem? A nyelvészet jobban érdekelt. A nyelvtörténet és a nyelvjárások. Gimnazistaként

eljutottam addig is már, hogy fülhallás után meg tudtam mondani, melyik tájegységünk ringatta a megszólaló bölcsőjét, de ez inkább arra ösztönzött, hogy még többet tudjak. Amikor visszajöhetett az egyetemre Sándor bácsi, a folyosón mentem el mellette. Nyelvésztanárunkkal beszélgetett, egyikük veretes szentesi nyelvjárásban, a másikuk nagyszéri szögediben. Itt kaptam az alkalmon megismerkedtem speciálkollégiumára rögtön beiratkoztam.

Először megütődtem. Szegedről beszélt. A városrészekről. A városnak is van néprajza? Alsóvárosi parasztváros, Rókusváros kurvaváros, Főlsóvárosi város, és a Palánk. Vizsgán föltűnt, hogy névről ismer. Akár a többiek. Az az idő java azzal telt el, honnan jöttem, és mit tudok szülőföldemről. Az is meglepett, ő is sokat tud róla. Kicsit elkanyarodtunk oda is, amiről ő beszélt a teljes szemeszter alatt, de az se volt több nyájas beszélgetésnél.

Jelest adott.

Összesen három félévet hallgattam nála. Tőle tanultam Szegedet, bár tanulni valóm még most is van. Szegedi szóért a piacra is kijártam, de megerősítéseket ebben is tőle kaptam.

Úgy hozta a sors, hogy ötvenhatos múltunk miatt a mi évfolyamunkról csak azok mehettek gimnáziumba tanárnak, akik külön megszolgálták, örülnöm kellett, hogy a büntetőiskola hírébe keveredett pusztamérgesiben egyáltalán helyet kaptam. Levelet írtam neki, mert kedvem támadt

Teli kofferrel

ráfejezni a magyar-történelem szakra a néprajzot. Azt felelte levelezőlapon, ilyen fontos dolgokat nem bíznak rá, a pesti egyetemen kéne próbálkoznom.

Na, ez hiányzott volna még! Aszfaltvirágzagú néprajzot pestiektől? A gyökerektől messze? A központi elosztó mókuskeréke szerint eredetileg is oda kellett volna mennem, de a főváros lelketlen lelkülete már akkor megtermesztett. Vele tartottam inkább a kapcsolatot. Jobb tanítóm nem is lehetett inkább a kapszivesebben a késő délutáni órákban fogadta vendégeit, kitüntetésnek vettem, bármikor fölmehettem hozzá. Jólesett a megkülönböztetés, de nem emlékszem rá, hogy egyszer is éltem volna vele.

Két teljes évtizedig kapcsolatban voltunk még, de most se merem azt mondani, hogy ismertem is. Feneketlen kút előttem a tudás, az övének csak a fölso gyűrűit láthattam. Lelkileg kerültünk közel egymáshoz.

A nagy tudós és a botladozó amatőr!

Kicsi vagyok ahhoz, hogy tudományos eredményről és értékeiről én szóljak, de abban biztos vagyok, hogy a teli koffer félben-szerben is nagy értékeket rejteget. Becsülnivaló az utókor igyekezete, menti, ami menthető, de az ujjlenyomata mintha hiányozna.

Veszteségünk fölmérhetetlen.

Furcsán született gyászjelentésében majdnem negyedszázaddal ezelőtt már említettem, nem lehet Szeged nevét úgy leírunk, hogy rá ne emlékez-

nénk. Mondják most sokan, az új generáció már azt se tudja, ki volt. Könnyű rávágnom, a régi se mindig tudta. A hatalom nem tudta. Jobban becsülhetne volna. Kontrázhatnék azzal is, hogy azt meg főleg nem tudják a maiak, az ki volt, aki leginkább nem tudta. Annaira nem, hogy elveszejteni akarta.

Lám csak, megint ide kanyarodom vissza én is.

Famulusa nem voltam, de egyszer együtt kutagoltunk Kutanyak tanyái között. (Sövényháza – a mai Ópusztaszer – határában keresse, aki kíváncsi rá.) Kis-Zeren volt fontos dolga, egyetlen adatot hitelesíteni. A tanyai iskola előtt mondtam, adata szerint vagy tanyai tanító szeretett volna lenni, vagy a néprajz szolgálója. Minket a tanyai tanító alaposságával tanított a város néprajzára.

Próbálnak utódai és követői lenni. Szép igyekezet, le a kalappal, de csak barázdákat szánhatnak az ő nagy mezejéből. Ünnepi kalendáriumából gyakran hallani a reggeli rádióban. Nagyon ritkán mondják be, hogy reá támaszkodnak.

A szerkesztőnek föl se tűnik.

Halála előtt nem sokkal kért meg rá, ha az újság úgys megkapja a tanácsi előterjesztéseket, és úgys csak kivonatokat közöl belőle, szerezzem meg neki. Hitetlenkedtem előtte: abból a dögunalomból akar valamit is megtudni? Minden érdekelt, ami Szegeddel kapcsolatban volt. Kétszer-háromszor közvetíthettem csak, hirtelen el kellett mennie. Teli kofferrel.

Fél évszázad után elmondhatom, nagyon sok jó tanárom volt az egyetemen, és sok győne is. Szélektől az agyam, legszívesebben rá emlékezem.

HORVÁTH DEZSŐ